

IDEI ȘI OBSERVAȚII POLITICE ÎN SCRIERILE LUI ION CODRU DRĂGUȘANU

Andrei Sabin Faur*

Abstract: *The purpose of the present study was to analyze the political and ideological notes of Ion Codru Drăgușanu's writings. He is a well known author due to his travel memoirs, The Transylvanian Pilgrim (1865). He also wrote several political articles which were published in the Romanian press of the Habsburg Empire. The first part of our study is an analysis of the way he described the political regimes of the European countries which he claimed to have visited. His main writing, The Transylvanian Pilgrim, describes, in various degrees the political regimes of France, England, Russia, Switzerland and the Kingdom of the Two Sicilies. He made interesting observations about these peoples and the ways in which these countries were led. The second part of our research focuses on Ion Codru Drăgușanu's opinions concerning liberty, nationalism and economy. To investigate these opinions and their evolution, several of his writings published during and after the 1848 Revolution were used. Drăgușanu appears to have largely been influenced by the French Revolution and its liberal legacy. Though, he has an interesting conception about liberty, considering that not all the peoples can benefit of it, because of their cultural legacy and of their climate. He shared with other members of the intelligentsia a cult for the Nation. He argued that the nation-state and the representative government are key elements in the process of nation building. Despite of the liberalism he proclaimed, Drăgușanu had a really negative opinion about commerce, considering that it is often a theft and a way used by some nations to dominate others.*

Keywords: Neologies, Liberalism, liberty, Nationalism, Economy, Ion Codru Drăgușanu.

În studiul de față ne propunem să analizăm un aspect mai puțin abordat în cercetările consacrate personalității și operei lui Ion Codru Drăgușanu (1818-1884), și anume ideile și observațiile politice prezente în scrierile sale. Cunoscut mai ales pentru memorialul său de călătorie, *Peregrinul transilvan*, acest cărturar a mai scris câteva articole cu un pronunțat caracter politic, dar a susținut și câteva discursuri și conferințe care au văzut lumina tiparului¹. Din punctul nostru de vedere, opera sa poate fi considerată o fereastră către Europa, datorită numeroaselor descrieri privind obiceiurile, instituțiile sau regimurile politice din principalele state europene, însă această operă cuprinde și o serie de reflecții politice proprii, care pot constitui un

---

* doctorand, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; e-mail: faur_andrei_91@yahoo.com

¹ O bibliografie, din păcate incompletă, a operelor sale poate fi consultată în Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, ediție de Romul Munteanu, București, Edit. de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 301-302. A se vedea și Georgeta Antonescu, *Introducere în opera lui Ion Codru Drăgușanu*, București, Edit. Minerva, 1983.

interesant studiu de caz despre cultura politică a unui membru al elitei românești din Transilvania secolului al XIX-lea.

Scriitorul s-a născut la 9/21 noiembrie 1818, în localitatea Drăguș² și a urmat cursurile școlii grănicerești din localitatea Viștea de Jos. În anul 1835 a trecut munții în Țara Românească, iar trei ani mai târziu și-a început călătoriile prin Europa, pe care le va nara mai târziu în epistolele, cel mai probabil fictive, care compun *Peregrinul transilvan*³. S-a întors în Țara Românească după anul 1844, când a fost datată ultima epistolă din memorialul său de călătorie, iar în anul 1847 a devenit învățător la Ploiești. A participat la evenimentele tumultuoase ale anului 1848 în calitate de comisar de propagandă în județul Prahova, alături de N. Roată, Costache Telegescu, Dumitrache Florescu și Atanasie Boronschi⁴, motiv pentru care generalul rus Lüders a propus pedepsirea sa⁵. Ion Codru Drăgușanu a scăpat de aceste represalii prin revenirea în Transilvania natală, unde a început o carieră de modest funcționar la Ucea de Jos și Șercaia, exercitând, între anii 1861 și 1880, funcția de vice-căpitan al districtului Făgăraș⁶. În anul 1863 a fost ales deputat de Hațeg pentru Dieta de la Sibiu, unde a pledat pentru folosirea prin rotație a principalelor limbi din Transilvania în aparatul administrativ⁷ și a fost membru în două comisii importante: comisia pentru autentificarea notelor stenografice ale Dietei și comisia care a studiat legea pentru înființarea Tribunalului Suprem⁸. Pe lângă această activitate administrativă și politică, cărturarul făgărășan s-a implicat și în câteva mari proiecte culturale ale vremii sale, fiind printre semnatarii petiției din 10 mai 1860 care cerea înființarea unei societăți culturale pentru românii din Monarhia habsburgică, iar, după aprobarea acestei cereri, îl regăsim implicat în comisia de corectare a statutelor Astrei⁹. În anul 1880 Ion Codru Drăgușanu a fost pensionat și s-a mutat la Sibiu unde, până la moartea sa, survenită în 26 octombrie 1884, a fost secretar al Comitetului averilor grănicerești¹⁰.

Cea mai cunoscută scriere a sa, *Peregrinul transilvan*, a fost publicată în anii 1863-1864 în ziarul „Concordia”, și a apărut în volum abia în anul 1865, alte trei epistole fiind publicate în anii 1869 și 1879¹¹. Lucrearea nu a avut un mare ecou în epocă și, ea începând să fie cunoscută abia din anul 1910, când a fost redescoperită și reeditată de Nicolae Iorga. Criticii literari au emis aprecieri variabile asupra acestui

² *Ibidem*, p. 5.

³ Florin Faifer, *Semnele lui Hermes: memorialistica de călătorie (până la 1900) între real și imaginar*, Iași, Edit. Timpul, 2006, p. 109.

⁴ Georgeta Antonescu, *op. cit.*, p. 14.

⁵ Constantin Băjenaru, *Contribuții referitoare la activitatea politică a lui Ion Codru Drăgușanu (1818-1884)*, „Țara Bârsei”, anul IV (XV), 2005, nr. 4, p. 60.

⁶ *Ibidem*, p. 61, și Georgeta Antonescu, *op. cit.*, p. 14.

⁷ Teodor V. Păcățianu, *Cartea de aur sau luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. III, Sibiu, Tipografia „Iosif Marschall”, 1905, p. 340-341.

⁸ Constantin Băjenaru, *op. cit.*, p. 62.

⁹ *Ibidem*, p. 61.

¹⁰ *Ibidem*, p. 63.

¹¹ Georgeta Antonescu, *op. cit.*, p. 35-36.

volum, mergând de la cele foarte favorabile ale lui Șerban Cioculescu, până la ignorarea aproape completă de către G. Călinescu în cunoscuta sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*¹². Concentrați mai ales asupra aspectului estetic în judecarea operelor literare, criticii care au studiat opera lui Ion Codru Drăgușanu au ignorat în mare măsură aspectele ideologice, care vor face obiectul studiului de față. În analiza noastră asupra *Peregrinului transilvan* vom folosi ediția alcătuită în anul 1980 de cercetătorul Corneliu Albu, pe care o considerăm cea mai accesibilă cititorului contemporan din punct de vedere stilistic¹³. Această ediție a suferit o serie de eliminări operate de cenzura regimului comunist, marcate de editor prin croșete, însă am analizat fragmentele care lipseau prin confruntarea textului cu ediția princeps, apărută în anul 1865¹⁴.

O problemă importantă în privința *Peregrinului transilvan* o constituie perioada elaborării epistolelor cuprinse în volum. Criticul literar Șerban Cioculescu a considerat că aceste texte au fost redactate cu puțin timp înaintea publicării, însă istoricul literar Florin Faifer a avansat ideea, în opinia noastră, mai apropiată de adevăr, că au existat două redactări ale acestor memorii: una în timpul călătoriilor și alta înaintea publicării¹⁵. Nu avem dovezi certe despre veridicitatea multor episoade prezentate ca autentice de autor și putem presupune că unele dintre ele sunt false sau exagerate. În anul 1974 au fost publicate, în revista „Manuscriptum”, primele pagini ale unui carnet în care Ion Codru Drăgușanu a notat, foarte sumar, aspecte din primii ani petrecuți în Țara Românească¹⁶. Din păcate, nu știm unde se află astăzi acel manuscris și dacă mai conține și alte date față de cele publicate atunci, foarte sumare și lipsite de încărcătură ideologică.

Peregrinul transilvan adună între multele descrieri ale țărilor europene, și o serie de prezentări ale regimurilor politice, ale instituțiilor și legilor din țările vizitate, pe care le considerăm de asemenea foarte importante pentru reconstituirea viziunii despre Europa a românilor ardeleni, dar și pentru înțelegerea culturii lor politice. În paginile următoare vom prezenta aspectele consemnate de autor asupra regimurilor și instituțiilor politice din țările pe care le-a vizitat.

Ion Codru Drăgușanu se prezintă ca un adept al iluminiștilor francezi, în special al lui Voltaire, pe care îl considera „lumina secolului trecut”¹⁷. Opțiunile sale ideologice sunt ostile instituțiilor specifice epocii intitulate generic Vechiul Regim,

¹² Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*, Pitești, Edit. Paralela 45, 2008, p. 272.

¹³ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan (1835-1848)* (infra: Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980), ediție de Corneliu Albu, București, Edit. Sport-Turism, 1980.

¹⁴ Idem, *Peregrinul transilvan sau epistole scrise din țările străine unui amic în patria de la anulul 1835 până inclusiv 1848* (infra: Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1865), tomul I, Sibiu, Tiparitul și în provedietura la S. Filtsch, 1865.

¹⁵ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 273.

¹⁶ Radu Rațiu, Florin Sabău, *Ion Codru Drăgușanu «...cu puțină merinde în traistă... plecai să cerc rotundul lumii...»*, „Manuscriptum”, anul V (1974), nr. 1 (14), p. 93-99.

¹⁷ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 60.

dominate de privilegii. Opera sa și unele episoade ale vieții sale îl arată preocupat de condiția economică a țărănimii. Șirul călătoriilor sale începe cu Țara Românească, unde a ajuns în anul 1835 și pe care a descris-o destul de amănunțit și din punct de vedere politic. În opinia sa, țara avea „constituțiune reprezentativă monarhică, oligarhică ca și Transilvania, și guvern central birocratic”¹⁸. Țara Românească era în acel an condusă de Alexandru Ghica (1834-1842), iar „constituțiunea” la care făcea referire Drăgușanu era Regulamentul Organic, impus de către Imperiul țarist în mai 1831. Această primă constituție a Țărilor Române a introdus principiul separării puterilor în stat, Obșteasca Adunare devenind autoritatea legislativă. Adunarea nu avea dreptul de a iniția legi, însă era necesară aprobarea sa pentru ca o lege să intre în vigoare. Istoricul Keith Hitchins a arătat că nu era un organ reprezentativ, ci reprezenta mai degrabă interesele unei elite restrânse, fiind compusă din doar 42 de deputați: mitropolitul Țării Românești (ca președinte), episcopii de Argeș, Buzău și Râmnic, 20 de boieri de rangul întâi și 18 boieri aleși de județe¹⁹. Chiar dacă, în viziunea contemporană, Obșteasca Adunare nu era un organ reprezentativ, autorul a ales acest termen pentru a arăta că acești deputați erau aleși în urma unui proces electoral. Părerea sa asupra regimului aristocratic era foarte proastă („afli în România cel mai greșos aristocratism”²⁰) datorită condițiilor foarte dificile în care trăiau clăcașii. Corupția din administrație era aspru criticată, întrucât favoritismul era foarte obișnuit, iar mituirile funcționarilor erau foarte frecvente. Naratorul a relatat aici și sfatul pe care i l-a dat un boier cu privire la modul în care merg lucrurile în Țara Românească: „nu uita că în țara asta meritul n-are preț, numai porc-de-câinele înaintază.”²¹

În ciuda criticilor, sunt surprinse și aspecte pozitive ale regimului politic muntean din timpul domniilor regulamentare. Astfel, Drăgușanu crede că justiția criminală munteană era superioară celei din Transilvania și chiar ar putea constitui un model pentru aceasta, datorită uniformității ei, absenței pedepsei cu moartea, torturii și confiscărilor de bunuri. Cu toate acestea, în Țara Românească libertatea personală nu era respectată și, doar boierii putând fi scutiți de arestare, prin favoruri²².

Țara pe care călătorul ardelean a apreciat-o cel mai mult în timpul călătoriilor sale a fost Franța²³, așa cum a spus în repetate rânduri²⁴. Conform *Peregrinului transilvan*, Ion Codru Drăgușanu ar fi stat la Paris, cu întreruperi, între anii 1840 și

¹⁸ *Ibidem*, p. 90.

¹⁹ Keith Hitchins, *Români (1774-1866)*, București, Edit. Humanitas, 1998, p. 203-209.

²⁰ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 89.

²¹ *Ibidem*, p. 59.

²² *Ibidem*, p. 98-99.

²³ A se vedea, asupra imaginii Franței la românii din Imperiul Habsburgic, Gheorghe Lascu, *Imaginea Franței la românii ardeleni până în 1918*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2000 și Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1982.

²⁴ *Ibidem*, p. 88-91.

1844. Această perioadă corespunde domniei regelui Ludovic Filip de Orléans (1830-1848), cunoscută și sub numele de Monarhia din Iulie. Cărturarul transilvănean a descris o serie de aspecte ale regimului politic din această perioadă, de altfel cunoscute românilor ardeleni în special prin intermediul presei²⁵. Francezii sunt considerați un popor mândru, foarte preocupat de politică și de filosofie, ceea ce a dus chiar la alterarea sentimentelor religioase ale naratorului²⁶. Guvernul se teme de popor și, din acest motiv, îngăduie multe libertăți. Epistolele peregrinului mai cuprind și câteva precizări foarte importante despre centralismul administrativ, care determină puterea Franței și fără de care această țară și-ar pierde toate avantajele. Marea putere pe care o deține poporul în stat îl face pe Drăgușanu să considere națiunea franceză singurul model demn de a fi urmat de către alte națiuni în drumul spre progres²⁷. El are o părere integral pozitivă și despre Revoluția franceză, pe care o consideră „a doua mântuire a lumii”, întrucât a dus la proclamarea drepturilor naturale ale omului²⁸.

Anglia a fost vizitată de personajul lui Drăgușanu în anii 1840 și 1843²⁹. Această țară e prezentată ca fiind „mama libertății politice”³⁰, pe care se angajează să o apere mereu, chiar și cu mijloace militare. Nu există, din păcate, descrieri mai amănunțite în privința instituțiilor politice britanice. În epistola din anul 1843, autorul arată că cenzura lipsește cu desăvârșire și orice personaj politic poate fi criticat, inclusiv regina Angliei. Sunt menționate și cele două grupări politice dominante, Tory și Whig, cu precizarea că „cea dintâi e aristocratică și înseamnă coaje vârtoasă! A doua e democratică și are semnificație de zeamă sau chisăliță.”³¹ Există însă o diferență semnificativă între felul în care sunt percepuți englezii față de francezi. Dacă cei din urmă sunt deosebit de apreciați ca popor, englezii sunt considerați egoiști³² și chiar acuzați că, din cauza egoismului lor, nu au știut împărtăși talentul libertății către alte popoare³³.

---

²⁵ Andrei Sabin Faur, *Restaurația, Monarhia din Iulie și românii ardeleni: receptarea aspectelor politice și ideologice* (infra: Andrei Sabin Faur, *Restaurația*), „Revista Philohistoriss”, serie nouă, an II (2016), nr. 3 (iunie), p. 18-30.

²⁶ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 151 și 162.

²⁷ Andrei Sabin Faur, *Restaurația*, p. 27-28.

²⁸ A se vedea Idem, *An Image and Its Metamorphoses: the Transylvanian Romanians and the French Revolution during the 19th Century*, „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai», Series Historia”, vol. 59 (2014), no. 2 (December), p. 78-79.

²⁹ A se vedea Dana Pantea, *The Image of England and the English in Ion Codru Drăgușanu's „Transylvanian Pilgrim”*, „Transylvanian Review”, vol. XX, Supplement No. 3, 2011, p. 88-94, și Andrei Sabin Faur, *Aspects Concerning the Perception of the English Liberalism by the Transylvanian Romanians during the XIXth Century*, aflat sub tipar în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia”.

³⁰ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 120-121.

³¹ *Ibidem*, p. 222-223.

³² *Ibidem*, p. 119.

³³ *Ibidem*, p. 226.

Călătorul făgărășean a lăsat o serie de observații foarte interesante și despre Imperiul Rus, pe care l-a vizitat pentru scurtă vreme în anul 1843. Această țară era condusă începând din anul 1825 de țarul Nicolae I (1825-1855), un monarh autoritar, care a limitat accesul micii nobilimi și al burgheziei în aparatul administrativ și a promovat o concepție de guvernare deosebit de conservatoare³⁴. Relația poporului rus cu țarul său l-a preocupat în mod deosebit pe Drăgușanu, întrucât acest subiect este discutat pe larg de-a lungul epistolarului său de călătorie. Caracterizând la un moment dat popoarele Europei din punct de vedere politic, autorul afirmă despre ruși că „muscalul are credință tare în autocratul său atotputernic ca francul în nația sa cea mare și glorioasă”³⁵. Multe pasaje favorabile regimului țarist au fost eliminate de către cenzura comunistă și pot fi consultate doar în ediția princeps sau în ediții anterioare anului 1948 și ulterioare anului 1989. Ion Codru Drăgușanu considera că în Rusia există cea mai mare toleranță religioasă din Europa, aceea fiind un merit al țarilor³⁶. Țarul Rusiei este considerat „cel mai absolut domnitor european”³⁷, însă, în opinia autorului, toată fericirea poporului rus se leagă de suveranul său, care îi apără pe țărani de mulțimea de nobilii asupritori. Călătorul făgărășean oferă o imagine interesantă despre conducătorul absolut al Rusiei, întrucât afirmă că puterea acestuia se bazează pe dragostea supușilor, printre care se plimbă deseori liniștit, fără o protecție specială³⁸. Cu siguranță, nu avea de unde să știe de cele peste 400 de tulburări în rândul țărănimii care au fost înregistrate la fiecare cinci ani după anul 1826 și al căror număr a sporit, între anii 1844 și 1849, la peste 600³⁹, însă este surprinzător faptul că Drăgușanu nu cunoștea caracterul autoritar al administrației țariste, des vehiculat în presă, și nu l-a comentat negativ nici până la publicarea acestui volum, când deja avusese contacte nefavorabile cu armata rusă în timpul revoluției pașoptiste din Țara Românească.

Ion Codru Drăgușanu a mai vizitat Imperiul Habsburgic, Italia, Confederația Germană și Elveția, însă nu a lăsat descrieri consistente ale regimurilor politice din aceste țări. Remarcă însă similitudinile dintre Transilvania natală și Elveția din perspectiva aspectului multietnic și instituțional, însă arată că acolo toate popoarele erau libere, în vreme ce românii ardeleni aveau un statut juridic inferior⁴⁰. Este important de subliniat că autorul nu a acordat o mare importanță regimurilor politice din țările pe care le-a vizitat deoarece, așa cum mărturisește el însuși: „fericirea umanității, zică cine ce vrea, nu stă în forma regimului, ci forma regimului stă în diverse mâini, divers. Bărbații cu virtuți cetățenești și caractere de adevărați patrioți puși în fruntea regimului spre conducerea treburilor publice, sub orice formă, sunt în

³⁴ Paul Dukes, *Istoria Rusiei (882-1996)*, București, Edit. All, 2009, p. 132-144.

³⁵ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 111.

³⁶ Idem, *Peregrinul*, 1865, p. 175.

³⁷ *Ibidem*, p. 176.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Paul Dukes, *op.cit.*, p. 139.

⁴⁰ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 208

stare a ferici lumea, și ei dau regimului caracter, nu din contră.”⁴¹ Pentru călătorul român contează așadar nu ansamblul instituțiilor și legăturile dintre ele, ci patriotismul celor care le conduc, care este suficient pentru ca un popor să fie prosper. Această afirmație ne dezvăluie naivitatea lui Drăgușanu în privința instituțiilor politice și o foarte mare încredere în natura umană și în dorința oamenilor de a face bine. Practic, el nu pare să fi înțeles sau să fi acceptat faptul că statele se conduc prin instituții și reguli, care constituie un regim, iar echilibrul dintre acestea este important pentru buna guvernare a statului, mai ales din perspectiva cetățenilor. Putem deduce de aici că nu a cunoscut opera politică a lui Montesquieu sau că nu a preluat ideile sale fundamentale. Această viziune este cu atât mai interesantă cu cât autorul a fost mulți ani funcționar și, prin urmare, ar fi trebuit să înțeleagă mai bine, prin practică, rolul instituțiilor în bunul mers al statului.

Încercarea noastră de reconstituire a profilului ideologic al lui Ion Codru Drăgușanu se va baza pe consultarea altor scrieri ale sale care cuprind aspecte politice și, de asemenea, pe analizarea poziției sale în raport cu trei probleme fundamentale: ideea de libertate, ideea de națiune și concepția asupra economiei.

În secolul al XIX-lea, sub influența Revoluției Franceze, ideea de libertate a constituit una dintre cele mai importante teme de dezbatere ale intelectualității europene, fiind intens discutată și în spațiul românesc, în special în jurul anului 1848. Libertatea a reprezentat o fecundă temă de reflecție în filosofia politică a epocii, ceea ce a condus la emergența liberalismului, o ideologie⁴² sau, după alți autori, o serie de curente de idei⁴³, care au în comun ideea dominantă că armonia și dreptatea dintr-o societate sunt determinate de autonomia și libertatea acordată individului. Liberalismul refuză orice formă de control exercitat de colectivitate asupra ființei umane din punct de vedere religios, politic sau economic⁴⁴, considerând că omul este rațional și poate să-și controleze pasiunile și dorințele atunci când este motivat⁴⁵.

Ion Codru Drăgușanu a discutat de câteva ori despre libertate în scrierile sale, iar primul text pe care l-a consacrat acestei idei a apărut în „Foaia pentru minte, inimă și literatură”, în anul 1849, și s-a intitulat, patetic, *Adio la anul 1848*. Pentru cărturarul făgărășean, anul revoluționar care tocmai trecuse a reprezentat un apogeu al unei tendințe pe care a constatat-o pentru întregul secol al XIX-lea, și anume răspândirea

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 224.

⁴² Terence Ball, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic*, ediția a II-a, Iași, Edit. Polirom, 2000, p. 59.

⁴³ Asupra caracterului ideologic sau anti-ideologic al liberalismului, a se vedea Aurelian Crăițu, *A fi sau a nu fi liberal?* în Alina Mungiu Pippidi (coord.), *Doctrine politice: concepte universale și realități românești*, Iași, Edit. Polirom – Societatea Academică din România, 1998, p. 18. Acest autor propune, în locul unei definiții esențialiste, luarea în considerare a mai multor variante ale liberalismului, specifice diferitelor tradiții intelectuale (liberalism englez, francez, american, german etc). Această idee poate fi regăsită la politologul Olivier Nay, *Istoria ideilor politice*, Iași, Edit. Polirom, 2008, p. 246, care consideră liberalismul un ansamblu de curente de idei, unite de o idee majoră.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Terence Ball, Richard Dagger, *op.cit.*, p. 60.

libertății și a liberalismului (intitulat „prințipiul de libertate”⁴⁶) în Europa. Libertatea a avansat progresiv, însă tendința a fost clară, astfel că, dintr-o perspectivă optimistă, autorul spera că generația care îi va urma va vedea toate popoarele libere. Drăgușanu face un apel patetic la liderii lumii să abandoneze politica pe care practicaseră până atunci și să se reorienteze după noile vremuri, în timp ce generația sa trebuia să adere la un liberalism difuz, nedefinit („prințipiul nostru să fie libertatea”⁴⁷), fără a aștepta vreo răsplată. Acest text dovedește însă foarte clar atașamentul autorului pentru moștenirea liberală a Revoluției franceze. Chiar dacă aceste idei nu sunt explicit menționate, Revoluția franceză fusese numită „steaua lumii”⁴⁸, prin analogie cu steaua călăuzitoare din Biblie, iar anul 1848 era numit „an memorabil de libertate, de egalitate, de frățietate”⁴⁹.

Putem găsi alte considerații asupra libertății mai târziu, în memorialul de călătorie, legate în special de elvețieni. Deși i-a considerat pe aceștia un popor de îngâmfați și șarlatani, călătorul ardelean a precizat că au meritul de a-și fi proclamat libertatea cu mult înaintea celorlalte națiuni europene⁵⁰. Cu toate acestea, lui Drăgușanu îi displăcea modul elvețienilor de a face afaceri (opiniile sale economice vor fi analizate mai jos) și a emis o observație care lega direct egoismul de libertate: „unde domnește mai mare libertate politică acolo se arată și egoismul cel mai cras, care cu atât mai mult te dezgustă, cu cât ai aștepta ca aci să vezi omenirea în toată demnitatea ei perfecționată.”⁵¹ Această așteptare nerealistă a autorului în bunătatea intrinsecă a naturii umane se datorează moștenirii intelectuale iluministe cu care luase contact atât în Transilvania natală, cât și prin lecturile ulterioare, întrucât și-a manifestat în repetate rânduri admirația pentru Voltaire și Jean-Jacques Rousseau⁵².

În viziunea autorului, relația dintre popoare și libertate este condiționată și de factori geografici. Libertatea este legată de aerul curat de pe vârful munților, de sobrietate și de privațiuni. Astfel, climatul prea „dulce”, care garantează un trai îndestulat și permite luxul, este nociv pentru virilitate și libertate, iar țările cu un astfel de climat (din păcate nu au fost date exemple) au prea puțini oameni dornici să fie liberi și mult mai mulți care înclină spre servitute. Drăgușanu compară sclavia cu o boală ereditară, pe care colectivitățile o pot transmite urmașilor, astfel că „popoarele născute în jug anevoie dau prozeliți ai libertății ci, din contră, fac locuitorii să încline spre servitute”⁵³. Libertatea nu este așadar accesibilă oricui, ci numai unor popoare „mature”, așa cum putem vedea într-o epistolă trimisă din Regatul Neapole în anul 1842. Vorbind despre regimul politic din această țară,

⁴⁶ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 5, 7 februarie 1849, p. 35.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 211.

⁵¹ *Ibidem*, p. 184.

⁵² *Ibidem*, p. 183.

⁵³ *Ibidem*, p. 212.

naratorul afirmă că el nu este nici republican și nici monarhic-constituțional, numindu-l în schimb „blând și părintesc absolutism, cum e mai potrivit pentru popoarele europene nemature”⁵⁴. Această maturizare se referă la mentalitatea popoarelor și la raportul lor cu structurile Vechiului Regim. Popoarele imature sunt cele în care indivizii se valorizează nu prin faptele lor, ci prin categoria socială sau grupul privilegiat din care fac parte⁵⁵. Maturizarea unui popor presupune separarea de mentalitățile Vechiului Regim și adoptarea valorilor liberale ale Revoluției franceze pe care Drăgușanu o admira.

Scriitorul a exprimat și câteva opinii foarte interesante în privința regimurilor democratice, despre care afirmă că nu pot reprezenta o realitate concretă, ci numai un ideal de atins. În viziunea sa, democrația nu reprezintă doar egalitatea civilă și politică între cetățenii dintr-un stat, întrucât ar impune puritatea moravurilor, dar și egalitatea socială între toți locuitorii țării. Un alt impediment în calea „instituțiilor democratice” este absența cetățenilor cultivați și cu vederi progresiste, care sunt mereu puțini la număr și fără de care nu pot exista nici legi bune și echitabile⁵⁶.

Raportul lui Ion Codru Drăgușanu cu altă importantă ideologie a secolului al XIX-lea, naționalismul, poate fi deslușit din analiza a două texte în care se referă la ideea de națiune. Primul a fost publicat în mai 1848 sub titlul *O scrisoare de la Carpați către redacția Gazetei de Transilvania*, fiind semnat de „unul din abonații Gazetei de Transilvania”. În spatele acestui pseudonim George Em. Marica l-a identificat pe Drăgușanu pentru că acesta se afla atunci în Țara Românească, iar autorul articolului vorbește frecvent despre intențiile sale de a călători în străinătate. Interesantă în acest articol este definiția profund herderiană dată naționalității: „ea se află cea mai mare în limbă, în religie, în datine, în costume, în veșminte [...] ea se distinge prin poezia unui popor, prin muzica lui, prin arhitectura lui, prin coliba, țarina, gardul și nutrețul lui.”⁵⁷ Cărturarul se declară profund atașat nu doar de națiunea română, ci de toate națiunile din lume, considerând că a venit momentul pentru ca fiecare națiune din Transilvania să se consolideze pe plan intern într-o manieră omogenă: „să se recunoască pe sine, să se adune strâns între sine, să-și vorbiască aceeași limbă, să-și comunice aceleași idei, să se înțeleagă prin aceleași semne.”⁵⁸ După încheierea acestei etape, scriitorul consideră că națiunile pot aspira la a avea inițiative politice: „națiunile atunci pue-și fiecare după maturitatea sa, pue-și ca custode acestor legi un president al republicei, un prinț, un rege sau chiar un monarh constituțional, este tot una.”⁵⁹ Drăgușanu consideră că, odată ce acest stadiu este atins, popoarele urmează să trăiască în pace, fără a fi nevoie să se concureze unul pe altul.

---

⁵⁴ *Ibidem*, p. 164.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 225.

⁵⁷ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, nr. 20, 17 mai 1848, p. 156.

⁵⁸ *Idem*, nr. 21, 24 mai 1848, p. 163.

⁵⁹ *Ibidem*.

La publicarea *Peregrinului transilvan* putem constata câteva schimbări în viziunea despre națiune a scriitorului făgărășean. În anul 1848 acesta pleda pentru consolidarea și omogenizarea oricărei națiuni din cadrul unei țări, și ulterior accederea la o autonomie politică (dată de un conducător), fără a presupune în mod obligatoriu desprinderea de stat și fără a discuta despre statul național. Șaptesprezece ani mai târziu, în memorialul său de călătorie, naratorul afirmă categoric că „numai statul național face o națiune. Unde nu e stat național, nu e națiune și unde nu e guvern popular, statul e himeră națională, iară națiunea un aglomerat de indivizi cu certe particularități omogene.”⁶⁰ Pe lângă necesitatea unui stat care să funcționeze ca un constructor al națiunii, autorul introduce și necesitatea guvernului „popular-național”⁶¹, prin această sintagmă înțelegând un guvern reprezentativ („unde poporul e bine reprezentat prin guvernul său”). Și alți români ardeleni și-au pus în epocă problema raportului dintre națiune și stat, existând și unele schimbări de opinie. În anul 1842 Simion Bărnuțiu considera că este posibil ca mai multe națiuni să coexiste într-un singur stat, însă în 1848 și-a schimbat această părere susținând o concepție originală bazată pe teritoriu, drept și putere națională, în baza căreia a dezvoltat ideea unui drept de proprietate al națiunii române asupra Transilvaniei⁶². Un alt cărturar român, Vincențiu Babeș, a pledat în anul 1860 pentru armonizarea dintre interesele statului și cele ale națiunii, justificată prin relația strânsă dintre cele două entități politice⁶³.

E important de subliniat că, deși a promovat ideea unui stat național, nu găsim indicii care să arate că Ion Codru Drăgușanu a practicat vreo formă de opoziție față de autorități, ba dimpotrivă, l-a omagiat pe împăratul Francisc Iosif în anul 1860, cu ocazia deschiderii unei școli⁶⁴, și a fost un bun funcționar până în anul 1880, apărând pe cât posibil interesele românilor făgărășeni⁶⁵.

În ansamblul scrierilor drăgușiene, problemele economice ocupă un loc marginal, fără a lipsi însă în totalitate. Nu putem spune că autorul *Peregrinului transilvan* a fost adeptul unei doctrine economice, însă unele dintre considerațiile sale ne oferă câteva indicii asupra viziunii sale economice. Mai întâi, scriitorul se arată reticent față de comerț, refuzând să devină negustor deoarece negoțul i se părea „mai mult sau mai puțin un furt privilegiat în anumite locuri”⁶⁶. Opinia lui negativă nu se mărginește doar la simplii negustori, ci se proiectează mai ales asupra marilor afaceriști, despre care este convins că îi manipulează pe oamenii politici și chiar pe monarhi după bunul lor plac⁶⁷. Elvețienii erau cei mai blamați pentru activitățile

⁶⁰ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 224.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Nicolae Bocșan, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat (secolul al XIX-lea)*, Cluj-Napoca – Reșița, Presa Universitară Clujeană – Banatica, 1997, p. 129-130.

⁶³ *Ibidem*, p. 136.

⁶⁴ „Telegraful Român”, nr. 46, 17 noiembrie 1860, p. 184.

⁶⁵ Constantin Băjenaru, *op.cit.*, p. 63-64.

⁶⁶ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul*, 1980, p. 101

⁶⁷ *Ibidem*, p. 126.

comerciale pe care le desfășoară și care, după părerea lui Drăgușanu, duceau la oprirea altor popoare.

Reconstituirea profilului ideologic al lui Ion Codru Drăgușanu este dificilă datorită unor contradicții care apar în scrierile sale și pe care, în lipsa unor informații suplimentare, nu le vom putea înțelege pe deplin niciodată. Cu certitudine, putem afirma că acest cărturar a fost un admirator al moștenirii liberale a Revoluției Franceze, întrucât a menționat-o în repetate rânduri. De asemenea, a admirat Franța și a considerat-o un model de urmat pentru alte țări care doreau să progreseze, ceea ce ne indică faptul că aprecia și monarhia sa constituțională. S-a pronunțat, de asemenea, pentru necesitatea unui stat național și a unui guvern reprezentativ.

Cu toate acestea, nu suntem în totalitate de acord cu istoricul Constantin Băjenaru, care îl considera pe Drăgușanu un adept al republicanismului și al regimurilor democratice⁶⁸. Așa cum am arătat mai sus, scriitorul a spus clar că fericirea unui popor nu depinde de regimul politic în care se află, ci de patriotismul conducătorilor săi. A manifestat un profund scepticism față de posibilitatea existenței unor regimuri cu adevărat democratice, legând existența lor de puritatea moravurilor și de un nivel de educație ridicat al poporului. Din aici putem vedea că autorul *Peregrinului transilvan* nu era convins că ideile liberale ale Revoluției Franceze se pot aplica peste tot la fel, ba chiar a încercat să ierarhizeze popoarele în funcție de atașamentul lor față de valorile și instituțiile specifice Vechiului Regim. Nu știm, din păcate, în ce categorie i-a încadrat Ion Codru Drăgușanu pe români. Concepția despre libertate a autorului este contradictorie: dacă în anul 1848 consideră că toate națiunile trebuie să beneficieze de ea, în 1865 este de părere că popoarele „nemature” pot trăi cel mai bine sub un absolutism „blând și părintesc”, adică, în termenii noștri de azi, sub un regim autoritar, unde individul nu are o libertate individuală deplină. Libertatea nu depinde doar de moștenirea culturală a unui popor, ci și de o serie de factori geografici, în fața cărora indivizii nu pot face nimic. Totuși, dincolo de piedicile puse de natură sau de tradiții, există o modalitate pe care Drăgușanu o accepta și pe care a și cultivat-o, cu mijloacele pe care le-a avut la dispoziție⁶⁹: educația poporului, ca factor de emancipare a acestuia. Influențat de moștenirea iluministă, cărturarul făgărășean a susținut că doar prin educație românii vor putea cunoaște civilizația, contribuind astfel la fericirea omenirii⁷⁰.

Concepțiile politice ale lui Ion Codru Drăgușanu rămân astfel neclare și, în lipsa unor texte noi, probabil nu vor fi niciodată înțelese pe deplin. În mod cert, scrierile din anul 1865 au o înclinație mai pronunțată către conservatorism, deși

⁶⁸ Constantin Băjenaru, *op.cit.*, p. 59-60.

⁶⁹ A se vedea, în legătură cu activitatea școlară a cărturarului, Constantin Băjenaru, *Ion Codru Drăgușanu (1818-1884) – animator al școlii făgărășene*, în Gheorghe Roșculeț (coord.), *Țara Făgărașului: istorie, etnografie, antropologie*, Brașov, Edit. Universității „Transilvania”, Brașov, 2006, p. 43-51.

⁷⁰ „Telegraful Român”, nr. 46, 17 noiembrie 1860, p. 184.

liberalismul de inspirație franceză ocupă în continuare un loc important în cadrul culturii sale politice. Acest conservatorism poate fi atribuit vârstei maturității la care autorul și-a publicat aceste epistole sau poate dorinței de a-și păstra slujba în aparatul administrativ, însă, în fond, nu avem de unde ști dacă nu cumva Drăgușanu avusese opinii conservatoare și în deceniul al cincilea. Cu siguranță, nici scriitorul nu și-a propus să fie un ideolog, iar cele două texte politice legate de anul 1848 au izvorât mai degrabă din efervescenta acelui moment decât în urma unei reflecții lucide și riguroase. Lucrarea sa de căpătâi, *Peregrinul transilvan*, s-a dorit a fi mai degrabă un memorial de călătorie, neavând valențele unui eseu politic. Astfel, deși e clar că avea o teorie proprie despre nivelul de „maturitate” al popoarelor, Drăgușanu nu a elaborat o teorie a evoluției graduale la fel ca alți cărturari ai epocii sale. Fără a încorpora propriu-zis niște doctrine politice coerente, opera cărturarului făgărășean rămâne valoroasă prin informațiile pe care le oferă, care au contribuit, în măsuri diferite, în funcție de perioadele istorice, la strângerea legăturilor dintre cultura română și celelalte culturi ale Europei.